

## บทที่ 2

### แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากประเด็นที่ต้องการศึกษา คือ ค่านิยม ระบบคุณค่าและพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของข้าราชการครูที่เป็นหนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นทิศทางในการศึกษาครั้งนี้ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมมนุษย์
2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริโภคนิยม
3. แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์
4. แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นครู
5. แนวคิดเกี่ยวกับการเข้าสู่ภาวะหนี้สิน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

#### แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมมนุษย์

ผู้วิจัยได้แยกการนำเสนอในข้อนี้ออกเป็น 3 แนวคิดย่อย คือ

1. ความเชื่อ
2. ค่านิยม
3. พฤติกรรมมนุษย์

##### ความเชื่อ

ได้มีผู้ให้นิยามคำจำกัดความและแนวคิดเกี่ยวกับ “ความเชื่อ” ดังนี้

สุพล รุจิรพัฒน์ และคณะ (2533, หน้า 3) กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นความจริง การยอมรับที่นี้อาจเกิดจาก สติปัญญา เหตุผล หรือความศรัทธาโดยไม่มีเหตุผลก็ได้

พันทิพย์ รามสูต (2531, หน้า 10) ได้กล่าวถึง ความเชื่อของบุคคลว่า หมายถึง ความแน่ใจ ความเชื่อมั่นในปรากฏการณ์นั้น ๆ ว่าถูกต้องเป็นจริง ความเชื่อของบุคคลขึ้นอยู่กับความรู้ที่เขามีอยู่กับแหล่งข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากแหล่งที่เขาเชื่อถือ โดยความเชื่อจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมอีกต่อหนึ่ง นั่นคือ บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำตามความเชื่อของเขา หรือความเชื่อจะเป็นตัวเสริมกำลังบางอย่างที่เขาทำแล้วให้เกิดความคงทนยิ่งขึ้น และเมื่อบุคคลมีความเชื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็มักจะมีทัศนคติ ความตั้งใจ หรือแสดงออกตามความเชื่อนั้น ๆ

รอตเตอร์(Rotter, 1960, p.2) ได้กล่าวว่า ความเชื่อของแต่ละบุคคลเกิดขึ้นได้ ทั้งภายในและภายนอกตน รอตเตอร์ ได้อธิบายลักษณะของความเชื่อของแต่ละบุคคล โดยอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมว่า ถ้ามีเหตุการณ์เกิดขึ้นจะขยายไปครอบคลุมพฤติกรรม หรือเหตุการณ์อื่น ๆ จนกลายเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญในตัวบุคคลนั้น ซึ่งก่อให้เกิดความเชื่ออำนาจภายในภายนอก ถ้าประสบการณ์ของบุคคลได้รับการเสริมแรงบ่อย ๆ เมื่อแสดงพฤติกรรมเดิมจะทำให้บุคคลนั้นเชื่อว่า สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากความสามารถของตนเอง ความเชื่อเช่นนั้นเรียกว่าความเชื่ออำนาจภายในตน หากพฤติกรรมไม่ได้รับแรงเสริมจะทำให้บุคคลรับรู้ว่าสิ่งที่ได้รับนั้น ไม่ได้เป็นผลมาจากการกระทำของตนเอง แต่เป็นเพราะโชคชะตา ผีสาปเทวดา ความบังเอิญ หรือสิ่งแวดล้อมบันดาลให้ ความเชื่อเช่นนี้เป็นความเชื่อภายนอกอำนาจตน

นอกจากนี้ สุธีรา อายุวัฒน์ (2527, หน้า 5) ยังได้กล่าวว่า ความเชื่อ มีบทบาทสำคัญในการวางหลักแห่งการกระทำ และยังเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้บุคคลสามารถปรับปรุงพฤติกรรมที่แสดงออกมา ให้เข้ากับสถานการณ์ตามความเชื่อได้อย่างเหมาะสม

ความเชื่อ จึงมีอิทธิพลต่อความรู้สึก ความคิด และการแสดงออกของมนุษย์ในรูปแบบต่าง ๆ ดังที่ ฆลาตชาย รมิดานนท์ (2530) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของความเชื่อ ว่า สังคมมนุษย์ ทุกแห่งล้วนแต่มีระบบความเชื่อเพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์ที่รู้จักคิด รู้จักตั้งคำถามต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ มีความพยายามในการหาคำตอบเพื่ออธิบาย จากความสงสัยเกี่ยวกับเรื่องการเกิด การตาย ทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่ามีอำนาจทำให้มนุษย์มีการทำพิธี เช่น บวงสรวงบูชา และประเพณีปฏิบัติตามกฎ ตามครรลองของสังคม ทำให้เกิดการยอมรับนับถือในเรื่องผี เทพเจ้า ซึ่งความเชื่อนั้นมีการเปลี่ยนแปลงผสมผสานตามภาพการณ์ที่เปลี่ยนไปของสังคม เช่น การเริ่มวิวัฒนาการผสมผสานระหว่างผี พุทธ พราหมณ์ ความเชื่อทำหน้าที่ในการตอบคำถาม เกี่ยวกับตนเอง สังคม และจักรวาลของมนุษย์ ช่วยสนับสนุนมีสถาบัน พื้นฐานของสังคม เช่น ครอบครัว เศรษฐกิจ การเมือง ช่วยให้เกิดพลังใจในวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ทั้งระดับปัจเจกชน ระบบสังคม แล้วหล่อหลอมผนึกส่วนต่าง ๆ ให้รวมกันเป็นเอกภาพ

สรุปได้ว่า ความเชื่อ คือการยอมรับสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ยินได้เห็นจากข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ หรือเกิดจากประสบการณ์ตรงของบุคคลอย่างสม่ำเสมอ ความเชื่ออาจเกิดจากระบบคิดของตน ผสมผสานกับทางสังคมจึงรับรองมาเป็นความเชื่อของตน บางครั้งความเชื่อเกิดจากการเรียนรู้ หรือการถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งสู่บุคคลหนึ่ง ซึ่งจะส่งผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมของคนในสังคมตามระบบคิดของบุคคล หมายความว่า เมื่อคนในสังคมมีความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ความเชื่อนั้นจะเป็นตัวกำหนดให้บุคคลปฏิบัติตามสิ่งที่ตนเชื่อทั้งๆ ที่บางครั้งความเชื่อนั้นอาจไม่อยู่บนฐานของความเป็นจริงก็ตาม ความเชื่อจึงเป็นปัจจัยอย่างหนึ่ง

ที่ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันดังที่ โรเกิช ได้กล่าวไว้ว่า การที่บุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันไปในนั้น ก็เนื่องมาจากความคิด ประสบการณ์ อีกทั้งความเชื่อของแต่ละบุคคลจะมีอำนาจในการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติในลักษณะต่าง ๆ กันออกไป (องอาจ พรหมไชย, 2537, หน้า 24)

### ค่านิยม

ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ (2522, หน้า 39) กล่าวว่า ค่านิยมคือสิ่งที่คนยึดถือประจำใจ ช่วยตัดสินใจในการเลือกที่จะกระทำ อาจเป็นสิ่งที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ในสังคมปรารถนา

พัทยา สายหู (2516, หน้า 51) เห็นว่า เป็นสิ่งที่คนนิยมยึดถือประจำใจที่ช่วยให้ตัดสินใจในการเลือก ตราบใดที่มนุษย์ต้องเลือกตัดสินใจในการกระทำอยู่ มนุษย์จึงต้องอาศัยคุณค่าประจำตัวเป็นเครื่องกำหนด แม้แต่สิ่งที่ทำจนชิน

พระมหาทองสุรีย์ สุริยโชโต(2533, หน้า 9) กล่าวว่าค่านิยม หมายถึง สิ่งที่คนสนใจ สิ่งที่คนปรารถนาจะได้ ปรารถนาจะเป็น หรือเป็นสิ่งที่ตนคิดว่าเป็นสิ่งที่บังคับต้องทำต้องปฏิบัติ และจะมีความสุขที่มีคนบูชายกย่องได้เป็นเจ้าของค่านิยมของสังคม จึงเป็นวิถีของการจัดภูมิแบบความประพฤติที่มีความหมายต่อบุคคล และเป็นแบบฉบับของความคิดที่ฝังแน่นแล้วยึดถือมาปฏิบัติตัวตามสังคม

แฟรงเกิล (Framkel, 1977, pp 6-8) ได้ให้คำจำกัดความว่า ค่านิยม เป็นความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งที่สำคัญต่อชีวิต เมื่อบุคคลให้ค่านิยมต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว แสดงว่าเขาจะยึดถือสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ควรมี ควรทำและพยายามให้ได้รับ ค่านิยมจะอยู่ในสมองและจิตใจของบุคคล เป็นมาตรฐานเฉพาะบุคคลและนารักษาไว้ มนุษย์มีค่านิยมเป็นของตนเอง แม้ว่าจะไม่รู้ว่สิ่งนั้น ๆ เป็นค่านิยมก็ตาม ค่านิยมช่วยให้ตัดสินใจว่าสิ่งนั้นดีหรือเลวอย่างไร ค่านิยมเป็นเครื่องแสดงทิศทางของพฤติกรรมบุคคลอีกด้วย

นอกจากนี้ ยังมีผู้กล่าวถึงค่านิยมอีกว่า ค่านิยมมีลักษณะต่าง ๆ กันดังต่อไปนี้ (ประดิษฐ์ สติวงศ์, 2534, หน้า 16-19)

1. ค่านิยมเป็นลักษณะยั่งยืนถาวร จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพของกลุ่มคนในสังคม กระบวนการเรียนรู้ในสังคมกลายเป็นตัวกำหนดลักษณะนิสัยที่ค่อนข้างจะยั่งยืนคงที่ของค่านิยมต่าง ๆ นั้น อีกทั้งกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นเวลานานเป็นการตอกย้ำให้ค่านิยมมีลักษณะที่ยั่งยืนถาวร

2. ค่านิยมมีลักษณะเปรียบเทียบความสำคัญ จากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมีค่านิยมหลากหลายที่แฝงตัวอยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ค่านิยมแต่ละอย่างมีความสำคัญไม่เท่าเทียมกัน จึงเกิดการเปรียบเทียบความสำคัญที่จะต้องตัดสินใจเลือกค่านิยมอย่างใดอย่างหนึ่ง

3. ค่านิยมมีลักษณะเป็นความเชื่อจะใช้เป็นฐานในการเลือกปฏิบัติ และเป็นทางที่ถูกต้องของความประพฤติ มีลักษณะเป็นการระลึกถึง เป็นความรู้สึกลึกซึ้ง ห่วงใย หรือ คัดค้าน นำไปสู่พฤติกรรมเมื่อมีตัวนำจึงเกิดมีการกระทำขึ้น

ส่วนหน้าที่และความสำคัญของค่านิยม คือ

1. ค่านิยมเป็นมาตรฐาน พิศนาคำการกระทำและการปฏิบัติงานของบุคคลเป็นตัวแสดงจุดยืนในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคม เป็นตัวช่วยกำหนดในการเลือกนิยามอุดมการณ์ เป็นบรรทัดฐานในการประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิตใช้ในการประเมินการตัดสินใจ การชื่นชมยกย่องและการตำหนิตัวเองและผู้อื่น

2. ค่านิยมในฐานะเป็นแผนที่ใช้ในการตัดสินใจ และแก้ไขความขัดแย้งเนื่องจากในสถานการณ์หนึ่ง บุคคลจะถูกกระตุ้นให้นึกถึงค่านิยมหลายค่านิยม บางครั้งทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างสองค่านิยม ดังนั้นระบบค่านิยมจึงเป็นที่รวมหลักการกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ช่วยให้คนสามารถตัดสินใจเลือก ระหว่างทางเลือกต่าง ๆ

3. ค่านิยมเป็นแรงจูงใจ ค่านิยมมีองค์ประกอบของแรงจูงใจอยู่ในตัวเช่นเดียวกับองค์ประกอบทางด้านความรู้ อารมณ์ พฤติกรรม ค่านิยมและวิถีปฏิบัติเกิดจากแรงจูงใจ เพราะคิดว่าวิถีปฏิบัติที่ดีที่สุด เป็นวิถีทางหรือเป็นเครื่องมือที่ช่วยทำไปสู่เป้าหมาย นำไปสู่ที่ปรารถนาใน ค่านิยมนั้น ๆ “จุดหมายปลายทาง” จึงเป็นแรงจูงใจในแง่ที่เป็นเป้าหมาย ที่เหมือนว่าเป้าหมายเร่งด่วนเฉพาะหน้า

4. ค่านิยมกับความต้องการของมนุษย์ มนุษย์ต้องการความปลอดภัย ความมั่นคง ความรัก และศักดิ์ศรีของความเป็นคน และความต้องการแสดงความสามารถของตน

ปราจีนทย์ นาครทรรพ (2532, หน้า 17) กล่าวว่า ค่านิยม คือแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งที่พึงปรารถนา ซึ่งมีอิทธิพลในการเลือกพฤติกรรมของมนุษย์ เดวิด เกรทซ์และคณะ ยังกล่าวอีกว่าค่านิยมคือ สิ่งที่สมาชิกในสังคมยึดถือร่วมกันอย่างกว้างขวาง ค่านิยมยังสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของสังคมนี้มาด้วย มิลตัน กล่าวว่า ค่านิยมเป็นความเชื่ออย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะที่ถาวร เชื่อว่าชีวิตบางอย่างหรือเป้าหมายของชีวิตบางอย่างนั้นเป็นสิ่งที่ตนเองหรือสังคมเห็นดีเห็นชอบ สมควรที่จะยึดถือหรือปฏิบัติมากกว่าวิถีปฏิบัติหรือเป้าหมายชีวิตอย่างอื่น วิเชียร

รึกการ กล่าวว่ คำนนิยหมายถึง สภาพหรือการกระทำบางประการที่เราเชื่อหรือยึดมั่น ถิ่นมั่น หรือควรปฏิบัติเพื่อจะได้บรรลุถึงความมุ่งหวังของสังคมหรือของตนเอง

ค่านิยมของบุคคลหรือที่สังคมยึดถือ และปฏิบัติแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ค่านิยมที่เป็นแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติ เช่น ค่านิยมในด้านความซื่อสัตย์ การให้อภัย ความสามารถ ความใจกว้าง การสร้างสรรค์ ความทะเยอทะยานและความมีเหตุผล

2. ค่านิยมที่เป็นเป้าหมายในการดำรงชีวิต ค่านิยมที่เป็นจุดหมายปลายทาง เช่น ชีวิตที่สะดวกสบาย ความเสมอภาค ความสุข การได้รับการยกย่องจากสังคม (อ้างใน ถาวร เกียรพัพพิว, 2536)

จากนิยามต่าง ๆ ดังกล่าว สรุปได้ว่า ค่านิยมเป็นความคิดความเชื่อที่บุคคล หรือ สังคมมีอยู่ทั้งทางบวกและทางลบ โดยบุคคลหรือสังคมเห็นว่าสิ่งนี้มีค่าควรแก่การยึดถือหรือ ปฏิบัติ ส่งผลให้บุคคลหรือสังคมมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน

### พฤติกรรม

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (อ้างใน บุญทันวิ เอ็มย่นยาว, 2541, หน้า 19) กล่าวว่า พฤติกรรมคือการกระทำโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว และรู้สึกตัวทั้งสังเกตเห็นได้ด้วยตนเองหรือผู้อื่น รวมทั้งพฤติกรรมที่ไม่อาจสังเกตได้ หรือใช้เครื่องมือช่วยสังเกต

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526, หน้า 15) กล่าวว่า พฤติกรรม คือกิจกรรมทุกประเภทที่ มนุษย์กระทำ ไม่ว่าสิ่งนั้นจะกำหนดได้หรือไม่ได้ เช่น การทำงานของหัวใจ กล้ามเนื้อ การเดิน การพูด การรู้สึกตัว ความชอบ ความสนใจ พฤติกรรมเป็นผลจากการทำปฏิกิริยาของมนุษย์ หรืออินทรีย์ (Organism) กับสิ่งแวดล้อม (Environment) พฤติกรรมของอินทรีย์ที่ได้จากการมี ปฏิกิริยา กับสิ่งแวดล้อมนั้น จะมีผลตามมาทั้งที่สังเกตได้ด้วยบุคคลอื่น และสังเกตไม่ได้แต่จะ สามารถวินิจฉัยได้ว่ามีหรือไม่มีโดยใช้วิธีการหรือเครื่องมือทางจิตวิทยา

ไพฑูรย์ เจริญพันธุ์วงศ์ (อ้างใน ชำรง ธรรมสาคร, 2540, หน้า 12) กล่าวว่า พฤติกรรม คือการกระทำ การแสดงออกของบุคคล ที่สามารถสังเกตได้ด้วยสัมผัสทั้งห้าอย่างชัดเจนและเป็นปรนัย เช่น การพูด การเดิน การทำงาน ความขยัน ความรับผิดชอบ พฤติกรรมเป็นการ แสดงออกเพื่อตอบสนองสิ่งเร้าต่าง ๆ หรือปฏิกิริยาตอบสนองที่ได้เลือกสรรแล้วว่าเหมาะสมที่สุดสำหรับสภาพการณ์หนึ่ง ๆ

วิมลสิทธิ์ ทธยางกูร (2537, หน้า 8) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมว่า ในความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกนั้นเกิดกระบวนการทางพฤติกรรมที่แสดงถึงลักษณะ

เฉพาะทาง พฤติกรรมจำแนกชั้นตอนของกระบวนการทางพฤติกรรม ตามลักษณะทางพฤติกรรม ได้ 3 กระบวนการดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ คือ กระบวนการที่รับข่าวสารจากสภาพแวดล้อม โดยผ่านระบบประสาทสัมผัส กระบวนการนี้จึงรวมความรู้สึกร่วมด้วย

2. กระบวนการเรียนรู้ คือ กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางจิต ที่รวมการเรียนรู้ การคิด การจำ และรวมถึงการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการเป็นกระบวนการทางปัญญา กระบวนการรับรู้นี้ จึงเกิดจากการตอบสนองทางอารมณ์ซึ่งถึงเป็นกระบวนการภายใน

3. กระบวนการเกิดพฤติกรรมในสภาพแวดล้อม คือกระบวนการที่บุคคลมีพฤติกรรมเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมผ่านการกระทำ เป็นที่สังเกตจากภายนอกเป็นพฤติกรรมภายนอก

พฤติกรรมเป็นผลมาจากการเลือกสรรปฏิบัติที่เหมาะสมที่สุด ในการตอบสนองต่อสิ่งเร้า ซึ่งมีจุดหมายปลายทางที่แน่นอน พฤติกรรมมนุษย์จึงมีองค์ประกอบ 7 ประการ คือ

1. เป้าหมาย เป็นวัตถุประสงค์หรือความต้องการมีก่อให้เกิดพฤติกรรม
2. ความพร้อม เป็นระดับของวุฒิภาวะและความสามารถที่จำเป็นในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการ
3. สถานการณ์ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดโอกาสให้เลือกทำกิจกรรมเพื่อ ตอบสนองความต้องการ
4. การแปลความหมาย เป็นการพิจารณาสถานการณ์เพื่อเลือกสรรวิธีการที่คิดว่าจะตอบสนองความต้องการมากที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด
5. การตอบสนอง เป็นการทำกิจกรรมที่ได้เลือกสรรแล้ว
6. ผลรับ เป็นผลของการกระทำ ซึ่งอาจตรงตามเป็นเป้าหมายหรือไม่ตรงก็ได้
7. ปฏิกริยาต่อความจริงหวัง เป็นปฏิกริยาที่เกิดขึ้น เมื่อไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ ก็จะกลับไปแปลความหมายใหม่ เพื่อการเลือกสรรวิธีการที่ตอบสนอง ความต้องการได้ แต่ถ้ากระทำแล้วหรือพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นความสามารถนี้จะเลิกความต้องการนั้น

พฤติกรรมทุกอย่างนี้เกิดขึ้นย่อมมีสาเหตุ ต้นเหตุแห่งพฤติกรรม ได้แก่ สิ่งเร้า ที่เป็นตัวกระตุ้นทำให้อินทรีย์แสดงปฏิกริยาตอบสนอง มีอยู่ 2 ประเภท คือ สิ่งเร้าภายนอกและสิ่งเร้าภายใน ดังนั้น พฤติกรรมบางอย่างของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่ค้นหาได้ยากเป็นที่ทราบแล้วว่า พฤติกรรมเป็นผลมาจากการที่บุคคลเลือกปฏิบัติที่เหมาะสมที่สุดมาตอบสนองสิ่งเร้า แต่

สิ่งเร้าจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่ออินทรีย์อยู่ในภาวะริบเร่ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ภาวะการรับความรู้สึก” ซึ่งแรงจูงใจจะเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการและบรรลุเป้าหมายที่ตนวางไว้

นักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมเชื่อว่า พฤติกรรมของบุคคลส่วนใหญ่เกิดจากการเรียนรู้ การเรียนรู้ของบุคคลจะมี 3 ลักษณะ คือ

1. การเรียนรู้จากสิ่งเร้า เกิดจากการเรียนรู้ของพฤติกรรมที่บุคคลไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ความวิตกกังวล ความอยาก ความกลัว เป็นต้น เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติแต่ถ้าบุคคลรู้ตัวก่อนว่าเป็นเพราะเหตุใดหรือเป็นเพราะสิ่งเร้าใด ก็จะสามารถแก้ปัญหาของสิ่งเร้านั้นได้ โดยตัดความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับพฤติกรรมการตอบสนอง

2. การเรียนรู้ผลการกระทำ เกิดจากการเรียนรู้ของพฤติกรรมที่บุคคลกระทำในสังคม ผลของการกระทำจะเป็นตัวกำหนดลักษณะการเกิดพฤติกรรม โดยการเสริมแรงและการลงโทษ ผลของการเสริมแรง (การให้รางวัล) จะทำให้พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นซ้ำอีก

3. การเรียนรู้จากการเลียนแบบ เกิดจากการเรียนรู้ของพฤติกรรมที่บุคคลสังเกตพฤติกรรมของแม่แบบ ซึ่งเป็นบุคคลที่เขาชื่นชอบหรือนับถือ ที่จะซึมซับและเลียนแบบพฤติกรรมหรือการกระทำนั้น ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องก็ได้ (อรพินแสงสว่าง, 2539, หน้า 185)

#### แนวคิดเกี่ยวกับการบริโภคนิยม

มีทฤษฎีหลายท่านได้ให้ความหมาย ทรรศนะและแนวคิดเกี่ยวกับการบริโภคนิยมไว้อย่างมากมายกว้างขวาง ซึ่งมีดังนี้

โกศล ประคองเพชร (2540, หน้า 42) กล่าวว่า สังคมปัจจุบันเป็นสังคมของผู้บริโภค เป็นสังคมฟุ่มเฟือย เป็นลัทธิเอาอย่างคนอื่นเขามีอะไรก็อยากมีบ้าง ใช้จ่ายกันอย่างฟุ่มเฟือย ครูก็เช่นกัน โดยเฉพาะครูที่อยู่ในชนบท ซึ่งนอกจากต้องสอนหนังสือแล้วยังต้องตรวจการบ้าน กลับมาบ้านยังให้คำปรึกษาคำแนะนำกับผู้ปกครองนักเรียนในเรื่องต่าง ๆ เช่น ทำไมลูกไม่ไปโรงเรียน ไม่เอาใจใส่การเรียน หนีเรียน เป็นต้น นอกจากนี้ครูยังเป็นผู้นำชุมชนอีกส่วนหนึ่งด้วย ยิ่งถ้าอยู่ในฐานะผู้บริหารจะต้องทำให้สมบูรณ์และฐานะเป็นข้าราชการครู มีศักดิ์ มีศรี แต่ในเรื่องรายได้ของครูกลับมีรายได้ต่ำเมื่อเทียบกับรายได้เอกชน ครูบางคนอาจมีทางออกด้วยการหาอาชีพเสริม เช่น ครูขายประกัน ครูขายของจีปาดะ ครูบางคนหาทางออกด้วยการกู้หนี้ยืมสินมา เพื่อทำให้ชีวิตมีความสุขอยู่ในสังคมได้อย่างเทียมหน้าเทียมตาคนอื่น

ท่ามกลางระบบเศรษฐกิจ แบบทุนนิยม ที่กำลังดำเนินไปอย่างเข้มข้นในขณะนี้ นั้นก่อให้เกิดการสร้างความต้องการเทียม อันเป็นแรงผลักดันให้ทุกคนบริโภคอย่างบ้าคลั่ง เพื่อทำให้ระบบเศรษฐกิจดำเนินต่อไปได้นั้น แรงเกินกว่าที่ใคร ๆ จะทนทานมันได้ ดังที่เราเห็นอยู่ทุกเมื่อเชิวัน ถึงการสร้างสัญลักษณ์ชักจูงใจคนมากมาย ทั้งทางด้านการโฆษณา ที่ทำให้คนต้องจับจ่ายใช้สอย เพื่อประโยชน์มีทางด้านอื่น ๆ มากกว่าที่จะคำนึงถึงคุณค่าหรือประโยชน์ใช้สอยโดยตรงของตัวสินค้า เช่น ซื้อรถเพื่อสถานภาพมากกว่าเอาไว้ใช้เดินทางหรือ ดื่มเบียร์เพื่อความ เป็นไทย เป็นต้น (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2541, หน้า 100)

ครูก็เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ในสังคม คือตกเป็นเหยื่อของการบริโภคอย่างบ้าคลั่ง ตามระบบเศรษฐกิจที่ต้องการกระตุ้นให้คนบริโภคอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อที่โรงงานอุตสาหกรรมจะได้ดำเนินการผลิตตามสายงานต่อไปได้ การบริโภคของครูในปัจจุบันมีสาเหตุประการหนึ่งมาจากความล้มเหลวของระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของข้าราชการไทย ความล้มเหลวดังกล่าวมี 2 ด้านด้วยกันคือ ด้านแรก ระบบการศึกษาไทยทำให้ครูไม่สามารถจัดการ หรือมีความรู้ที่สามารถนำไปใช้อธิบายชีวิตนอกห้องเรียนได้หรือไม่ สามารถที่จะเชื่อมต่อชีวิตของความเป็นครูในห้องเรียนกับชีวิตนอกห้องเรียนได้ ดังนั้น ชีวิตในห้องเรียนก็คือส่วนที่สอนไปตามแบบเรียนที่ถูกกำหนดมา ครูจำนวนมากจึงกล่าวคล้าย ๆ กันว่า สอนหนังสือชั้นไหนก็เหลือความรู้แค่นั้น นั่น เป็นความล้มเหลวของระบบราชการ เช่น การวัดความดีความชอบวัดที่การพัฒนาความรู้ของนักเรียนว่านักเรียนสอบตกมากหรือน้อย ครูมาโรงเรียนหรือไม่ ภายใต้ระบบราชการเช่นนี้ ย่อมไม่สามารถผลักดันให้ครูขวนขวายแสวงหาหนทางพัฒนาความรู้ตัวเอง หรือพัฒนาระบบ การสอนที่เหมาะสมได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ครูจึงขาดกำลังใจในการทำงานรวมทั้งขาดความรู้ในเรื่อง การจัดการชีวิตส่วนตัวไม่สามารถที่จะประเมินสถานภาพของตัวเองได้ในบางครั้งมีการใช้จ่ายเกินตัวจนต้องเกิดภาวะหนี้สินตามมา แต่การแก้ปัญหาให้ครูมีกำลังใจทำงาน ไม่ใช่การนำเงินมาให้ครูกู้หนี้ใหม่เพื่อใช้หนี้เก่าแล้วออกกฎหมายเพื่อเอาผิดกับการก่อหนี้ใหม่แต่ต้องแก้ที่ระบบราชการดังกล่าว

เศรษฐสยาม (2540, หน้า 10) กล่าวถึงลัทธิการบริโภคนิยมว่า เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ก่อให้เกิดสภาพการณ์บริโภคนั้นคือ “การคอร์ปชั่น การพนัน การเล่นหุ้น” การบริโภคมิใช่เพียงการบริโภคเพื่อสุขภาพอีกต่อไปหรือเพื่อให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นการบริโภคเพื่อแสดงสัญลักษณ์ทางสังคม เช่น นั่งรถเบนซ์เพื่อแสดงถึงความร่ำรวย ฟังเพลงฝรั่งเพื่อดูว่าทันสมัย ความหวงสูง เรียนปริญญาโทเพื่อให้ได้ปริญญาบัตรมาแสดงฐานะทางสังคม (ไม่ใช่เพื่อแสวงหาความรู้) ปัจจุบันการบริโภคไม่จำกัดเฉพาะการเงิน การใช้สินค้าเป็นขึ้น ๆ ที่จับต้องได้แต่ยัง หมายรวมไปถึงการใช้อารมณ์เพื่อความบันเทิง การเสพสุขทุกประเภทที่พอจะไขว่คว้ามา

ได้ การดูหนังฟังเพลง การท่องเที่ยว การหาความสำราญจากแหล่งเรีงรมย์ และที่สุดคือการเสพงามก็ล้วนแต่เป็นการบริโภคทั้งสิ้น

และท่ามกลางกระแสทุนนิยม การเร่งเร้า การกระตุ้น ความอยากได้ ความอยากรวย ที่ผ่านทางสื่อต่าง ๆ ดอกร้ายอยู่ทุกวี่ทุกวัน ความอยากที่ขาดความยับยั้งจิตใจนำไปสู่ พฤติกรรมอันไม่พึงปรารถนาของคนกลุ่มต่าง ๆ สำหรับคนรวยคนมีอำนาจสามารถสนอง ความต้องการของตนได้ง่ายกว่า ด้วยการสะสมความมั่นคง สะสมอำนาจด้วยการเอาเปรียบผู้อื่น กดขี่ผู้อื่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม

พฤติกรรมของคนไทยในยุคบริโภคนิยมจึงตกอยู่ภายใต้ภาวะความอยากและความปรารถนา เพิ่มเร็วกว่าขีดความสามารถในการหารายได้ ความรู้สึกอึดอัดขัดข้องจึงเกิดขึ้นตลอดเวลา ต้องดิ้นรน แสวงหาวัตถุและปัจจัยต่าง ๆ มาปรนเปรออย่างไม่สิ้นสุดทุกรูปแบบ การแสวงหาในบางวิธีนำสู่การกระทำที่ผิดกฎหมายและทำลายสังคมเรา สรุปว่า ลัทธิการบริโภคนิยมเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดสถานการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าว การคอร์รัปชัน การพนัน การเล่นหุ้นที่ขายตัวเร็วก็เพราะโลกจิตของคนที่ต้องการได้เงินเร็ว ๆ มาสนองความต้องการบริโภคของตนเอง

อิทธิพลของการแสวงหาความสุขและความพอใจจากการบริโภคในสังคมไทย ก่อให้เกิดการแสวงหาอย่างฉาบฉวย คือต้องการได้เงินเร็วด้วยการกู้ยืมเงินมานั้นหมายถึงการนำเงินที่จะได้ในอนาคตมาใช้จ่ายล่วงหน้ากระทบถึงอนาคตที่จะมาถึงอันล้าลง เพราะเงินนี้ได้ลดน้อยลงทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ขาดสน แร้นแค้นยิ่งขึ้นไปอีก

ยงค์ ชุ่มจิต (2530, หน้า 21) กล่าวว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดความเครียด คือความกดดันทางด้านการเงินของครอบครัว ซึ่งปัจจุบันเป็นปัญหาสำคัญครูในฐานะผู้นำทางสังคมผู้หนึ่งแต่อาจไม่ได้รับความพอใจ เพื่อเปรียบเทียบตนเองกับรายได้ของวิชาชีพอื่น ๆ ที่ต้องใช้ระยะเวลาการศึกษาอบรมพอ ๆ กัน

เจริญ ไวรวัจนกุล (2531, หน้า 210) ได้กล่าวว่า ลัทธิการบริโภคนิยม เกิดจากค่านิยมของสังคมไทยที่นิยมยกย่องสิ่งต่อไปนี้

1. นิยมยกย่องผู้มีเงิน
2. นิยมยกย่องผู้มีอำนาจ
3. นิยมยกย่องเจ้านายและยศฐาบรรดาศักดิ์
4. คนไทยนิยมวัตถุสิ่งของ
5. คนไทยชอบเสี่ยงโชค
6. คนไทยชอบความสบาย

7. คนไทยชอบโฆษณา
8. คนไทยชอบกินฟร่ำเพรื่อ
9. คนไทยชอบใช้จ่ายฟุ่มเฟือย

โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่กล่าวว่า คนไทยนิยมวัตถุสิ่งของ คนไทยชอบความโก้ ชอบความร่ำรวยที่เป็นวัตถุ ค่านิยมนี้เป็นที่มาของความฟุ่มเฟือย และการเอาเยี่ยงอย่างที่สร้างความทุกข์ ดังคำพังเพยว่า “เห็นช้างจี้จี้ตามช้าง” และตกเป็นหนี้สินในที่สุด

คนไทยชอบกินฟร่ำเพรื่อ ชอบรับประทานเมื่อนึกอยากโดยไม่คำนึงถึงว่าจะหิวหรือไม่ เมื่อมีโอกาสเมื่อใดกินเมื่อนั้น คนไทยใช้เงินเพื่อบริโภคอาหารเพราะความหิวไม่มากนักน้อย แต่ที่จับจ่ายไปนั้นเพราะความอยากนั้นมีสุดจะพรรณนา การได้รับเชิญในงานที่มีการรับประทานอาหารก็เป็นสิ่งที่น่าสังเกต หลายคนจะกินหรือชอบอาหารนั้นมากน้อยหรือไม่สนใจแต่ได้สั่งอาหารหลายอย่างเป็นจำนวนมาก แต่กลับกินไม่ได้หรือไม่ชอบกินขณะที่เป็นแขกได้รับเชิญไปร่วมงานดูเหมือนว่าเราจะลืมความสิ้นเปลืองของเจ้าภาพเสียสิ้น

กล่าวโดยสรุป ลัทธิการบริโภคนิยม มีสาเหตุมาจากหลายอย่าง เช่น จากสิ่งเร้าที่กระตุ้นจากภายนอก เช่น การโฆษณา เกิดจากการเลียนแบบอยากได้อะไรเหมือนคนอื่น ต้องการความมีหน้ามีตาทัดเทียมกับคนอื่นในสังคม อุปนิสัยส่วนตัวที่ชอบความสบาย ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย กินฟร่ำเพรื่อ รวมทั้งแรงผลักดันทางสังคมที่นิยมชมชอบคนมีเงิน คนมีอำนาจ คนมียศฐาบรรดาศักดิ์ ไปถึงเหล่านี้กระตุ้นให้ใครซึ่งเป็นมนุษย์ธรรมดาคนหนึ่งเกิดความอยาก ความต้องการคล้อยตามกระแสสังคม ค่านิยมของคนส่วนใหญ่จึงต้องถูกนี้ยืมสินเพื่อมาใช้จ่ายเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าว

#### แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์

เสรีศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2533, หน้า 170) ได้กล่าวถึงความต้องการของมนุษย์ ในแง่สังคมวิทยาและจิตวิทยา ดังนี้

1. มนุษย์เป็นผู้ที่มีการตอบสนองต่องานและชีวิต มนุษย์จะตอบสนองต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในที่ทำงาน และในการดำรงชีวิตภายนอกหน่วยงาน มนุษย์จะพยายามแสวงหาวิธีการที่จะทำให้ตนเองบรรลุถึงสิ่งที่หวัง บรรลุเป้าหมายและความต้องการของตนเอง พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมจึงเป็นพฤติกรรมที่มีเป้าหมายหรือพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่เป้าหมาย
2. มนุษย์เป็นสัตว์สังคม มนุษย์มีความต้องการที่จะอยู่ร่วมกันกับคนอื่นต้องการเป็นสมาชิกของสังคมและใช้เวลาส่วนใหญ่ในสังคมการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับคนอื่นจึงเป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งในการดำรงความเป็นมนุษย์

3. มนุษย์มีความต้องการที่หลากหลาย การที่มนุษย์แต่ละคนแสดงพฤติกรรมต่างกัน เพราะแต่ละคนมีแรงจูงใจต่างกัน แรงจูงใจของมนุษย์เป็นผลมาจากความต้องการของมนุษย์ มนุษย์อาจมีความต้องการหลายอย่างในขณะเดียวกัน แต่จะเก็บความต้องการแต่ละอย่างอาจไม่เท่ากัน

4. มนุษย์รับรู้และประเมินค่า มนุษย์มีความรู้ที่แตกต่างกัน การรับรู้เป็นผลมาจากประสบการณ์ที่ได้รับ มนุษย์มีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้น การรับรู้ของสมาชิกในสังคม จึงแตกต่างกัน ทั้ง ๆ ที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน และเพื่อให้การรับรู้ เนื่องจากการประเมินค่านั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิต ดังนั้น สิ่งที่ได้รับรู้เหมือนกัน เรื่องเดียวกัน อาจถูกประเมินค่าแตกต่างกันก็ได้

5. มนุษย์คิดและเลือก เนื่องจากมนุษย์มีจุดมุ่งหมาย ดังนั้นจึงพยายามคิดหาวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมาย และเลือกปฏิบัติตามทางเลือกที่หวังว่าจะบรรลุเป้าหมายได้

6. มนุษย์มีความสามารถในการตอบสนองที่จำกัด ความสามารถในการตอบสนองของมนุษย์ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 2 อย่าง อย่างแรก คือความถนัดตามธรรมชาติ อย่างที่สองคือการเรียนรู้และเนื่องจากมนุษย์มีความถนัดตามธรรมชาติ มีการรับรู้ในระดับที่ต่างกัน จึงเป็นผลทำให้ความสามารถทางปัญญา ความสามารถทางกายและทักษะที่จำเป็น แตกต่างกันไปด้วย

### ความต้องการของมนุษย์จำแนกได้ 3 ประการใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ความต้องการทางกาย เป็นสิ่งจำเป็นทำให้ชีวิตมนุษย์ดำรงอยู่ได้ ความต้องการทางกายที่สำคัญ ได้แก่ อาหาร น้ำ อากาศ การพักผ่อน การขับถ่ายของเสีย ที่อยู่อาศัย และความต้องการทางเพศ เป็นต้น

2. ความต้องการทางสังคม มนุษย์มีความต้องการทางสังคมไม่เหมือนกัน ซึ่งมีดังต่อไปนี้

- ต้องการที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม
- ต้องการให้ผู้อื่นเอาใจ รักใคร่
- ต้องการให้ผู้อื่นยอมรับว่า ตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม

3. ความต้องการเห็นตนเองสำคัญ เช่น

- ความต้องการให้ผู้อื่นยกย่อง ชมเชย และสรรเสริญ
- ต้องการมีอำนาจ มีอิทธิพล เพื่อการควบคุมผู้อื่นหรือสั่งให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม
- ต้องการมีอิสระ มีเสรีภาพ พ้นจากการกดขี่ทั้งหลายทั้งปวง
- ต้องการประสบความสำเร็จ ต้องการเป็นในสิ่งที่ตนอยากเป็น

Herzberg (อ้างใน, เสริมศักดิ์ วิชาการณ์, 2533, หน้า 173) นักทฤษฎีทางสังคมและจิตวิทยา กล่าวถึงความต้องการของมนุษย์ว่า

#### ความต้องการทางด้านจิตวิทยา

1. ความต้องการที่จะมีความแตกต่างจากคนอื่น บุคคลมักคิดว่าคนควรจะคิดเหมือนกัน แต่ในความเป็นจริงแล้วมนุษย์มีความแตกต่างกัน “ห้าร้อยคนก็ห้าร้อยอย่าง” มนุษย์อยากเป็นตัวของตัวเอง ดังนั้น จึงมีความต้องการมีแตกต่างจากคนอื่นบ้าง
2. ความต้องการที่จะมีอิสระในการกระทำและการแสดงออกคนที่มีความรับผิดชอบมักไม่ต้องการให้ใครมาควบคุมเพราะเชื่อว่าจะสามารถควบคุมตนเองให้ทำงานบรรลุเป้าหมายได้ หลายคนต้องการแสดงออกเพื่อให้คนอื่นทราบว่าตนมีความคิดอย่างไร การแสดงออกอาจเป็นคาบสองคมด้านหนึ่งอาจไปทำร้ายจิตใจคนอื่นอีกด้านหนึ่งอาจเป็นรากเหง้าหรือเป็นบ่อเกิดของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และนวัตกรรม
3. ความต้องการที่จะมีประสบการณ์ในความสำเร็จและเกียรติยศ ทุกคนไม่ว่าจะมีความรู้ความสามารถระดับใดก็ตาม ย่อมต้องการความสำเร็จและเกียรติในชีวิต
4. ความต้องการที่จะต้องจะพัฒนา มนุษย์ไม่อาจนิ่งอยู่กับที่ที่ต้องการที่จะพัฒนาตนเอง ความสามารถที่จะพัฒนาตนเองเป็นรางวัลอย่างหนึ่ง เช่น ให้การศึกษา การเข้าประชุม สัมมนา การศึกษาดูงาน การขยายงาน การส่งเสริมงาน การหมุนงาน การมอบหมายงานที่ท้าทายให้ทำ เป็นต้น
5. ความต้องการที่จะป้องกันตนเอง มนุษย์จะป้องกันตนเองเมื่อรู้สึกว่าคุณใจดี โดยที่การโจมตีนั้นอาจเป็นการโจมตีที่ร่างกาย ความคิดหรือการกระทำ

#### ความต้องการทางสังคม

1. ความต้องการที่จะได้รับความสนใจ คำกล่าวที่ว่า “รักฉันก็ไม่ว่าเกลียดฉันก็ไม่เป็นไร ขออย่าให้ลืมฉันก็แล้วกัน” สะท้อนให้เห็นความต้องการของคนที่ต้องการให้คนอื่นสนใจ บุคคลจะต้องแสดงวิธีการต่าง ๆ มีแสดงว่าเราสนใจคนอื่น การแสดงความสนใจนั้นจะต้องกระทำด้วยความจริงใจ คนเรานั้นถูกดำเนินเพื่อสร้างสรรค์อาจดีกว่าถูกชมเชยอย่างจอมปลอม
2. ความต้องการเป็นสมาชิกของกลุ่ม มนุษย์เป็นสัตว์สังคมอยู่กันเป็นกลุ่ม การถูกกันให้อยู่คนเดียว ก็เหมือนกับการทำให้ลดความเป็นมนุษย์ลง
3. ความต้องการมีส่วนร่วม ความสำเร็จของกลุ่มคนมิได้ขึ้นอยู่กับคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นผลงานของสมาชิกทั้งกลุ่ม

มีทฤษฎีอีกคนหนึ่งคือ “มาสโลว์” ได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ไว้ ดังนี้

1. มนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อความต้องการอย่างหนึ่งได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการอย่างอื่นก็จะเกิดขึ้นอีก ไม่มีวันจบสิ้น
2. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่เป็นสิ่งจูงใจในการทำงาน แต่ความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองกลับเป็นสิ่งจูงใจให้อยากทำงาน
3. ความต้องการของมนุษย์ที่ต้องการเรียงลำดับขึ้น เมื่อความต้องการขั้นต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว ก็จะมีความต้องการขั้นสูงต่อไปแล้ว

Alderfer ไม่ยอมรับแนวคิดของ “มาสโลว์” ที่กล่าวว่า มนุษย์ต้องการตอบสนองไปตามลำดับขั้น โดยให้เหตุผลว่า ความต้องการทั้งหลายเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้และสามารถได้รับการตอบสนองพร้อมกันก็ได้ ความต้องการอาจเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน หลาย ๆ อย่าง Alderfer เห็นว่า ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วสามารถเป็นแรงจูงใจในการทำงานต่อไปได้

แนวคิดของ Alderfer ที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของ Maslow ที่กล่าวว่า ความต้องการของคนเราต้องเป็นไปตามลำดับขั้นต้น

Maslow ได้กล่าวว่า ความต้องการของมนุษย์เริ่มจากความต้องการขั้นต่ำไปยังความต้องการขั้นสูง โดยให้เหตุผลว่า บุคคลจะแสวงหาความต้องการในระดับต่ำก่อน เมื่อความต้องการได้รับการตอบสนองแล้วจึงแสวงหาความต้องการในระดับสูงต่อไป ดังนี้ (อ้างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์, 2538, หน้า 86) โดยเรียงลำดับจากต่ำไปสูง

1. ความต้องการของร่างกาย เป็นระดับความต้องการระดับแรก ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานเพื่อให้ชีวิตอยู่รอดประกอบด้วย อาหาร น้ำ อากาศ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การพักผ่อน และความต้องการทางเพศ ทั้งหมดนี้เป็นความต้องการทางร่างกาย
2. ความต้องการความปลอดภัย เกิดขึ้นเมื่อความต้องการในขั้นที่ 1 ได้รับการตอบสนองแล้ว ในขั้นนี้บุคคลต้องการความปลอดภัยและมั่นคงซึ่งเป็นซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมความต้องการความปลอดภัยทางร่างกาย เช่น ความมีระเบียบ ความมั่นคง ความคุ้มภัยกัน ความต้องการมีสุขภาพดี ความต้องการเหล่านี้ทำให้เกิดสหภาพแรงงานและการได้รับบริการต่าง ๆ มากมาย เช่น การประกันชีวิต การดูแลรักษา การออมทรัพย์ การศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพ เป็นต้น
3. ความต้องการด้านสังคม เป็นความต้องการด้านความรัก ความรู้สึกที่ดีต่อกัน การยอมรับ บุคคลต้องการความอบอุ่น และความสัมพันธ์อันดีกับบุคคลอื่น แรงกระตุ้นด้านความ

รักจากครอบครัว เนื่องจากสิ่งกระตุ้นด้านสังคมเป็นสิ่งสำคัญ การโฆษณาผลิตภัณฑ์อุปโภคจึงพยายามย้าถึงการยอมรับจากกลุ่มอิทธิพลของกลุ่มจึงมีต่อพฤติกรรมของผู้บริโภค

#### 4. ความต้องการการยกย่อง เป็นความต้องการที่เกิดจากภายใน และภายนอกดังนี้

4.1 ความต้องการที่เกิดจากภายใน เป็นสิ่งสะท้อนถึงความต้องการของแต่ละบุคคลเพื่อการยอมรับส่วนตัว เพื่อได้รับการยกย่อง เพื่อความสำเร็จความเป็นอิสระ ความพึงพอใจในส่วนตัว ถ้างานที่ทำเป็นไปด้วยดี

4.2 ความต้องการที่เกิดจากภายนอก เช่น การมีชื่อเสียงสถานะการยกย่องนับถือจากบุคคลอื่น

5. ความต้องการความสำเร็จส่วนตัว หรือความพึงพอใจส่วนตัวเป็นความปรารถนาของบุคคล ที่จะตอบสนองศักยภาพส่วนบุคคล ประกอบด้วยทุกสิ่งทุกอย่างที่บุคคลมีความสามารถได้ เขาก็ต้องเป็นไปให้ได้เช่นเดียวกัน

กล่าวโดยสรุป ความต้องการของมนุษย์ มีทั้งความต้องการที่จำเป็นกับชีวิต และความต้องการที่นอกเหนือจากความจำเป็น ความต้องการของมนุษย์เกิดขึ้นอย่างไม่มีสิ้นสุด ถ้าใครพบได้ที่มีสิ่งกระตุ้น สิ่งเร้า และมีแรงจูงใจให้เกิดความต้องการ

#### แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นครู

ลีปนนท์ เกตุทัต (2539, หน้า 10) ได้กล่าวถึงบทบาทของความเป็นครูว่า ความเปลี่ยนแปลง และความก้าวหน้าทางวิชาการ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน คนอาจเรียนรู้ได้เองมากขึ้น ครูอาจมิใช่ผู้นำทางวิญญาณเช่นในอดีตครูอาจมิใช่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เช่นในปัจจุบัน แต่ครูจะเป็นผู้จัดบรรยากาศให้เกิดการเรียนรู้ เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ กระตุ้นให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ด้วย เพราะการเรียนรู้มันมิได้เกิดขึ้นเฉพาะในโรงเรียน แต่การเรียนรู้วิชาความรู้ ทฤษฎี และญาณหยั่งรู้ปรากฏขึ้นทั่วโลก ชุมชน สังคม ปังเจกชน สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นภัยคุกคาม

ครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษา ก็เช่นเดียวกัน จะต้องปรับบทบาท ให้เผชิญกับอนาคตให้ได้

รัฐต้องปฏิรูปครู และจัดระบบเงินเดือน ค่าตอบแทนแก่ครูทั้งระบบเป็นพิเศษ เพื่อให้ประเทศไทยก้าวต่อไปอย่างมั่นคง รู้เท่าทันโลก ซึ่งในส่วน of ครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษา จะต้องปรับบทบาทของตนเอง ในด้านต่าง ๆ ต่อ ไปนี้

1. ในฐานะเป็นคนดี ต้องก่อให้เกิดศรัทธาจากศิษย์ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง และชุมชน ครูต้องวางตนเป็นคนดี ตามหลักศาสนา ของแต่ละศาสนาที่ตนนับถือ

2. ในฐานะที่เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ สร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ ครูต้องเน้นวิธีการเรียนรู้มากกว่าสอน มากกว่าการท่องจำ จัดให้นักเรียนเรียนเป็นกลุ่ม เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พยายามตั้งคำถามมากกว่าให้ท่องคำตอบ

3. ในฐานะเป็นคนของชุมชนเรียนรู้สภาพการทำมาหากินของชุมชนประวัติศาสตร์ของชุมชน นำเรื่องชุมชนมาสอนเป็นตัวอย่าง เสริมหลักวิชาเพิ่มในหนังสือเรียน ช่วยชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ เสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน เสริมสร้างความแข็งแรงของชุมชน

4. ใช้วิชาความรู้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์สิ่งดี สิ่งไม่ดีแยกแยะปฏิคุณที่มาจากภายนอก ออกจากสิ่งที่เป็นกระแสไหลมาจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นสิ่งชั่วร้ายชั่วมาที่มากับสื่อมวลชน หรือภาพโฆษณาสินค้า

5. ครูทุกคนต้องหมั่นเพิ่มความรู้ รู้วิธีการหาความรู้จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ต้องติดตามความก้าวหน้าใหม่ต้องติดตามความก้าวหน้าใหม่ ๆ โยงความรู้ใหม่เพื่อนำไปปรับปรุงในการปฏิบัติ

ที่การศึกษาของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ (2542, หน้า 12) ได้สรุปรวบรวมถึงจรรยาบรรณครู ว่า

1. ครูต้องรักและเมตตาศิษย์เอาใจใส่ช่วยเหลือ ส่งเสริมให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนของศิษย์อย่างเสมอหน้า
2. ครูต้องอบรม สั่งสอน ฝึกฝนสร้างความรู้ ทักษะ และนิสัยที่ถูกต้องดีงามให้แก่ศิษย์อย่างเต็มความสามารถด้วยความบริสุทธิ์ใจ
3. ครูต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งทางกาย วาจา และใจ
4. ครูต้องไม่ปฏิบัติตนเป็นปฏิปักษ์ต่อศิษย์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคมของศิษย์
5. ครูต้องไม่แสวงหาผลประโยชน์ อันเป็นอามิสสินจ้างจากศิษย์ในการปฏิบัติหน้าที่ปกติ ไม่ใช่ศิษย์กระทำการใด ๆ เพื่อหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองโดยมิชอบ
6. ครูย่อมพัฒนาตนเอง ทั้งในด้านวิชาชีพ บุคลิกภาพ วิสัยทัศน์ และการเมืองอยู่เสมอ
7. ครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครู และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพครู
8. ครูต้องช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนครู และชุมชนในทางสร้างสรรค์
9. ครูต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำในการอนุรักษ์และพัฒนาในทางปัญญา และวัฒนธรรม

ยนต์ ชุ่มจิต (2530, หน้า 11) กล่าวว่า ครูมีบทบาทสำคัญที่สุดในบทบาทสังคม และประเทศชาติในทุก ๆ ด้าน เพราะสังคม และประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้า มั่นคง หรือเป็นไปในรูปแบบใดย่อมขึ้นกับคุณภาพ และวิธีการที่บุคคลได้รับการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญ และปัจจัยสำคัญในการให้การศึกษาของบุคคลในชาติคือ ครู ดังนั้น ครูจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมปรังแต่งให้บุคคลมีคุณภาพ มีคุณธรรมตามความต้องการของสังคม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ครูได้รับรางวัล ตอบแทนจากสังคม โดยได้รับการยกย่องให้เป็น “ปูชนียบุคคล”

นอกจากนี้ ยนต์ ชุ่มจิต ยังกล่าวถึงสิ่งที่ครูควรปฏิบัติ และไม่ควรปฏิบัติ ดังนี้

**สิ่งที่ครูควรปฏิบัติ** เช่น รู้จักฟังตนเอง ขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบ ประหยัด อดทน นิยมไทย ศึกษาหาความรู้ในวิชาเรียน และความรู้ทั่วไป สันโดษ เสียสละ มีเมตตา กรุณา กล้าหาญในสิ่งที่สมเหตุผล รักสามัคคี

**สิ่งที่ครูไม่ควรปฏิบัติ** เช่น การถือฤกษ์ยาม ความสนุกสนานเพลิดเพลินที่ทำให้เสียสุขภาพ เสี่ยงเสวยสุกิจ ความฟุ่มเฟือย ทำตัวตามสบายยึดถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แสวงหาโชคลาภ

กล่าวโดยสรุป คือ งานในหน้าที่ของครูในปัจจุบัน ไม่ใช่งานที่สบายเหมือนอย่างที่ผ่านมาคนคิด เพราะนอกจากการสอนนักเรียนแล้ว ครูยังมีงานอื่น ๆ อีกหลายอย่างที่ต้องรับผิดชอบ หรือต้องทำตามความคาดหวังของสังคมในขณะเดียวกันก็มีอุปสรรคต่าง ๆ หลายอย่างที่ทำให้ครูเกิดความเครียดในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ในหน้าที่ เช่น

ความกดดันทางด้านการเงิน ทั้งปัญหาด้านการเงินของครอบครัว และส่วนตัวครู ซึ่งปัจจุบันเป็นปัญหาสำคัญ ครูในฐานะผู้นำทางสังคมผู้หนึ่งแต่กลับมีรายได้ต่ำกว่าเมื่อเทียบกับอาชีพอื่นที่ศึกษาเล่าเรียนมาเท่า ๆ กัน

หน้าที่อื่น ๆ ที่นอกเหนือจากการสอน เช่น ปกครองดูแลทุกข์สุขของนักเรียน การจัดกิจกรรมนอกหลักสูตร การจัดทำโครงการต่าง ๆ ที่ได้มอบหมายจากผู้บังคับบัญชา

การมีเวลาไม่เพียงพอ เป็นปัญหาที่บีบคั้นความรู้สึกที่มีอยู่ในอันดับสูงของครู การถูกมอบหมายให้ทำงานต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากการสอนอีกหลายอย่าง เช่น โครงการอาหารกลางวัน การแข่งขันกีฬา การแนะแนว การดูแลสุขภาพอนามัยของนักเรียนที่สำคัญประการหนึ่ง คือ โรงเรียนบางแห่งครูต้องแบกรับภาระในการสอนนักเรียนซึ่งมีขนาดห้องเรียนใหญ่ครูต้องใช้เวลามากในการตรวจการบ้าน หรือแบบฝึกหัดของนักเรียน การมีเวลาไม่เพียงพอของครูทำให้ครูเกิดความไม่ชอบงานสอนมากยิ่งขึ้น

ปัญหาและความเครียดที่เกิดขึ้นกับผู้เป็นครู ผนวกกับปัญหารายได้ไม่น้อยไม่พอใช้กับตนเองและครอบครัว จึงมีส่วนผลักดันให้ครูจำนวนไม่น้อยต้องดิ้นรนหาทางออกแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับค่านิยมและพฤติกรรมของครูแต่ละคน ยนต์ ชุ่มจิต ( 2530, หน้า 21 - 23 )

### แนวคิดเกี่ยวกับการเข้าสู่สถานะหนี้สินของครู

มีนักทฤษฎี นักการศึกษา กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับภาวะหนี้สิน และแนวทางแก้ไขปัญหานี้สินครู ไว้อย่างหลากหลายและกว้างขวาง ดังนี้

ส. สินธร (2538, หน้า 41) ได้กล่าวว่า มีสิ่งน่าคิดหลายประการเกี่ยวกับการเป็นหนี้สิน ซึ่งสรุปประเด็น ดังนี้

1. หนี้สินไม่ใช่สิ่งเลวร้าย การกู้ยืม คือการเอารายได้ในอนาคตมาใช้ในปัจจุบัน เมื่อพูดถึงหนี้สินไม่มีใครอยากเป็นหนี้สินแน่ เพราะการเป็นหนี้ก่อให้เกิดทุกข์ การเป็นหนี้ หรือการมีหนี้สินก็ไม่ใช่เรื่องเสียหายเลวร้ายอะไร เพราะการกู้ยืม คือการเอารายได้ในอนาคตมาใช้ในปัจจุบัน ประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดทุกข์ จึงมิใช่อยู่ที่การเป็นหนี้ แต่อยู่ที่ความสามารถในการชำระหนี้ต่างหาก ความรู้สึกเป็นทุกข์จากการเป็นหนี้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้กู้ หรือลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้แทนได้ หรือชำระหนี้ได้อย่างฝืดเคืองเต็มที่ และกระทบต่อการเป็นอยู่ในครอบครัว เมื่อนำรายได้ที่เหลือจากหักผ่อนชำระหนี้รายเดือนไม่เพียงพอ ทำให้ต้องกู้ยืมเพื่อมาบริโภค เพราะรายได้ชักหน้าไม่ถึงหลัง หรือที่เรียกว่า ไม่ชนเดือน

2. เหตุผลก่อหนี้ : การก่อหนี้ควรกระทำเมื่อมีความจำเป็น แม้ว่าการก่อหนี้ไม่ใช่สิ่งเสียหายแต่ก่อนที่จะก่อหนี้ควรพิจารณาว่ากู้ยืมเพื่อซื้ออะไรมีความจำเป็นเพียงใดหรือไม่ถ้าเป็นการกู้ยืมเพื่อซื้อที่อยู่อาศัยหรือซ่อมแซมที่อยู่อาศัยหรือซื้ออุปกรณ์และเครื่องมือที่ประกอบอาชีพเสริม เช่น (จักรเย็บผ้า รถเข็นขายสินค้า เครื่องทำขนมขาย ฯลฯ) ก็นับว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำเพราะนับเป็นการลงทุนแต่ถ้าเป็นการกู้ยืมการบริโภคที่ไม่จำเป็น เช่น ท่องเที่ยว จัดงานเลี้ยงหรูหรา ซื้อเครื่องเล่นเพื่อการบันเทิง ซื้อพาหนะที่เกินความจำเป็น (เช่น รถยนต์ หรือมอเตอร์ไซค์) ซื้อเครื่องใช้ในบ้านตามแฟชั่นนิยมมาแทนของเดิมทั้ง ๆ ที่ของเดิมยังอยู่ในสภาพใช้งานได้ดีและเล่นการพนัน เป็นต้น ล้วนแต่เป็นการกู้ยืมที่ไม่จำเป็นทั้งสิ้น และไม่ควรกระทำ เว้นแต่ว่าผู้กู้มีความสามารถในการชำระหนี้โดยที่ครอบครัวไม่เดือดร้อน

3. ความสามารถในการชำระหนี้ : ประเมินความสามารถชำระหนี้ก่อนกู้ยืมการไปขอกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน เช่น ธนาคารพาณิชย์ หรือบริษัทเงินทุน ธนาคารผู้ให้กู้จะมีพนักงาน วิเคราะห์ความสามารถในการผ่อนชำระหนี้ของผู้กู้ในวงเงินกู้ที่ผู้กู้ต้องการนั้นว่าผู้กู้สามารถจะผ่อนชำระได้หรือไม่ ถ้าได้ในอัตราเดือนละเท่าไร ระยะเวลาที่กู้โดยความสามารถในการผ่อนชำระจากรายได้ที่แน่นอน เพราะฉะนั้นการผ่อนชำระกับธนาคารจึงไม่สร้างความเดือดร้อนนักเมื่อถึงงวดผ่อนชำระ เว้นเสียแต่ว่าผู้กู้ขวงเงินกู้เกินขีดความสามารถในการชำระ ในทางกลับกันถ้าผู้กู้ยืมไปจากบุคคล เมื่อผู้ให้กู้เห็นว่าผู้กู้เป็นคนน่าเชื่อถือก็อาจจะให้กู้เกิน

ขีดความสามารถในการชำระหนี้โดยคิดอัตราดอกเบี้ยสูง การกู้ยืมบุคคลจึงเป็นการสร้างภาระหนี้สินอย่างหนักให้แก่ลูกหนี้ และมักปรากฏเรื่องราวว่าลูกหนี้ฟ้องเจ้าหนี้ ไม่ยอมชำระหนี้ อยู่เสมอ ๆ บางกรณีที่มีการกู้ยืมในแบบของการเพียร์แชร์ ผู้ที่เพียร์แชร์โดยให้ดอกเบี้ยสูงนั้นน่าเป็นห่วงมากกว่าจะมีความสามารถในการชำระได้เพียงใด

4. การเลือกแหล่งกู้ยืม : เลือกแหล่งกู้ยืมที่ดอกเบี้ยต่ำและเงื่อนไขผ่อนปรน การเลือกแหล่งกู้ยืมเป็นสิ่งที่ผู้กู้จะต้องเลือกสรรเป็นอย่างดีที่สุด ลูกหนี้บางรายกู้ยืมเงินจากบุคคลโดยเอาบ้านและที่ดินเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันในรูปของสัญญาขายฝาก เมื่อไม่อาจชำระหนี้ได้ก็ถูกบังคับตามสัญญา ทำให้ต้องสูญเสียบ้านและที่ดินไปด้วยวงเงินกู้ยืมที่ต่ำกว่าราคาบ้านและที่ดิน ทั้งนี้เพราะเจ้าหนี้ที่ไม่ยอมยืดหยุ่นผ่อนปรน หรือแม้แต่การซื้อสินค้าผ่อนส่งกับบางบริษัทก็มีเงื่อนไขที่เข้มงวดและคิดดอกเบี้ยในอัตราสูงกว่าดอกเบี้ยธนาคาร และดอกเบี้ยสินค้าผ่อนส่ง ยังไม่ลดลงตามเงินต้นที่ลดลงด้วย อีกทั้งเมื่อลูกหนี้ขาดส่ง ผู้ขายก็จะยึดสินค้ากลับคืนตามสัญญาเช่าซื้อ มักเสียเปรียบเป็นฝ่ายอยู่แล้ว

ส่วนการกู้ยืมจากสถาบันการเงิน เช่น ธนาคารพาณิชย์ แม้ว่าข้อกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ จะมีมากมายหลุมพรางมากมายราคาสูง รวมทั้งยังมีค่าใช้จ่ายในการกู้ด้วย เช่น ค่าจดจำนอง ค่าประเมินราคาหลักทรัพย์ที่ใช้ค้ำประกัน และค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ แต่ดอกเบี้ยของแหล่งเงินกู้ที่เป็นสถาบันก็ต่ำกว่าดอกเบี้ยเงินกู้จากบุคคล นอกจากนี้การกู้ยืมเงินจากสถาบันยังมีเงื่อนไขเวลาที่พอยืดหยุ่นได้บ้างเมื่อชำระหนี้ไม่ตรงตามกำหนด

5. การไม่เป็นหนี้ดีที่สุด : ชีวิตไม่ถูกบีบคั้นโดยไม่จำเป็น แม้ว่าการจะก่อหนี้ด้วยความจำเป็น เช่น กู้ซื้อบ้านที่อยู่อาศัย หรือก็มาลงทุนทำกิจการส่วนตัวก็ตาม ก็หนีไม่พ้นความรู้สึกว่าเป็นภาระในการชำระหนี้เมื่อถึงกำหนด ซึ่งในการผ่อนชำระนั้น ควรที่จะชำระให้ตรงกำหนดเวลา เพื่อรักษาระดับความเชื่อถือเครดิตของผู้กู้ไว้ อย่างไรก็ตาม การเป็นหนี้ด้วยความจำเป็นก็ยังเป็นการสร้างสรรค์มากกว่าการเป็นหนี้ด้วยนิสัยสุรุ่ยสุร่ายเกินฐานะ และเมื่อมีหนี้ก็ควรหาทางชำระหนี้ให้ได้ อาจด้วยการประหยัด หรือหารายได้พิเศษมาจุนเจือ ซึ่งในประเด็นนี้ ผู้กู้อาจทราบได้อยู่แล้ว แต่ที่เหนือกว่าสิ่งอื่นใด คือ การไม่เป็นหนี้ชีวิตจะได้ไม่ถูกบีบคั้น

ในประเด็นเดียวกัน ส.สินธร ( 2538, หน้า 41 ) ยังได้กล่าวถึงการแก้ปัญหาหนี้สินของครูในแนวทางการหมุนเงินและอาชีพเสริมว่า ครูนั้นมองจากสายตาด้านนอกแล้วไม่น่าจะมีเรื่องวุ่น ๆ เกี่ยวกับการหมุนเงินแต่อย่างไร เพราะดูกันผิวเผินแล้วครูเป็นอาชีพที่มีเกียรติแต่งตั้งสถานะเรียบร้อย เป็นที่ยกย่องนับถือ ในแง่ของรายได้ก็เป็นคนกินเงินเดือนประจำ คนภายนอกจึงมักจะคิดว่าถึงอาชีพครูจะไม่ร่ำรวยแต่ก็คงไม่ยากจนอะไรนัก หากจัดสรรรายรับกับค่าใช้จ่ายให้ดีก็น่าจะพอใช้ชีวิตไปตามอัตภาพได้อย่างไม่เดือดร้อนแต่ความเป็นจริงแล้ว เงินเดือนของ

ครูกับมาตรฐานการครองชีพในปัจจุบันห่างไกลกันลิบล้อถ้าพึ่งอาศัยแต่เงินเดือนประจำแล้ว ที่หวังจะมีบ้านเล็ก ๆ เป็นของตนเองสักหลัง มีรถยนต์มือสองใช้ก็คงเป็นไปได้ยาก เพราะเงินเดือนครูอย่างดีก็คงทำได้แค่ผ่อนส่งคอนโดมิเนียมราคาถูกที่ตั้งอยู่ไกลลิบแถบชานเมืองเท่านั้น ส่วนที่คิดว่าจะซื้อบ้านเดี่ยวอยู่อาศัยเพื่อความเป็นสักเป็นส่วนตัวนั้นยาก ที่จะหวังใช้เงินเดือนประจำผ่อนส่ง เว้นไว้เสียแต่ว่าจะเป็นครูที่ปฏิบัติหน้าที่ในต่างจังหวัดและอาศัยอยู่กับบ้านเดิมของตนจึงไม่ต้องลำบากกับค่าเช่าหรือซื้อที่อยู่อาศัยในเขตเมืองที่นับวันจะแพงขึ้นทุกที

ดังนั้น แม้จะดูภายนอกภาพของครูจะดูเคร่งขรึมสงบไม่วุ่นวายแก่งแย่งแข่งขันทำมาหากินกับใคร แต่ภายในสังคมของครูกลับเต็มไปด้วยการหมุนเงินสารพัดรูปแบบเท่าที่จะกระทำได้ มีทั้งการหมุนเงินในระบบซึ่งได้แก่ การเข้ารับเป็นสมาชิกสหกรณ์โดยหักฝากจากเงินเดือน เมื่อถึงคราวจำเป็นก็ได้อาศัยกู้ยืมเอามาใช้สอยและการหมุนเงินนอกระบบ เช่น การตั้งวงแชร์ในกลุ่มคนที่ไว้เนื้อเชื่อใจกัน คนที่มีเงินออมซึ่งเป็นเงินเย็นก็ได้อาศัยวงแชร์กินดอกเบี้ยซึ่งสูงกว่าดอกเบี้ยธนาคารหลายเท่า ส่วนคนที่ยังพอเก็บออมเงินได้ในระยะสั้น ๆ ซึ่งฝากธนาคารไม่ได้ดอกเบี้ยเป็นกอบเป็นกำอะไรก็ควรจะอาศัยกิจดอกเบี้ยแชร์ไปก่อน เมื่อมีความต้องการใช้เงินขึ้นมาก็จะเปียแชร์ออกไปใช้จ่าย ซึ่งถ้าไปเปียเอามือกลาง ๆ ยังมีโอกาสได้ส่วนต่างดอกเบี้ยอีกไม่น้อยเพราะแชร์มือต้นมักจะเป็นการประมูลดอกเบี้ยของพวกลูกแชร์ที่ร้อนเงิน ดังนั้นมือต้น ๆ ดอกเบี้ยจึงสูงไม่เหมือนมือท้าย ๆ ที่ดอกเบี้ยจะลดลงเรื่อย ๆ ส่วนคนที่ยอมเปียมือต้นนั้น ถึงแม้ว่าเป็นการเปียแชร์จะเสียดอกเบี้ยที่ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับดอกเบี้ยธนาคารแต่ก็ยังเป็นดอกเบี้ยที่ถูกมากเมื่อเทียบกับดอกเบี้ยเงินกู้ธนาคารทั่ว ๆ ไป

อย่างไรก็ดี ถ้าอาศัยการหมุนเงินอย่างเดียวกันคงไม่ได้ช่วยให้ภาระทางการเงินของครูเบาลงแต่อย่างใดอย่างมากก็จะได้แค่ส่วนต่างดอกเบี้ยนิดหน่อย ไม่ได้เพิ่มพูนรายได้ที่แท้จริงให้กับครูอย่างเป็นน้ำเป็นเนื้อและตอนหมุนเงินนั้นไม่ว่าจะเป็นการหมุนเงินในระบบคือ ส่งเงินในลักษณะของสมาชิกสหกรณ์หรือจากวงแชร์ก็ตาม แม้ว่าตอนหมุนเงินเข้าจะได้ดอกเบี้ยสะสม พอครบวงไวก็จริงแต่ตอนหมุนเงินออกมาใช้โดยกู้หรือเปียแชร์นั้น ภาระกลับเพิ่มขึ้นเพราะต้องส่งทั้งต้นทั้งดอกเบี้ยทุกเดือน ทำเอาเงินเดือนประจำที่ชักหน้าไม่ค้อยถึงหลังอยู่แล้วต้องหดรูดลงไปอย่างน่าใจหาย เพราะฉะนั้นเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นครูอีกส่วนหนึ่งจึงต้องหันทำอาชีพเสริมจากรายได้ประจำ ซึ่งในปัจจุบันทำกันอย่างเป็นล่ำเป็นสันมากขึ้นทุกที

อาชีพเสริมของครูแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ประเภทแรกเป็นอาชีพเสริมที่ต้องใช้ทักษะของความเป็นครู เช่น สอนพิเศษและตลาดหนังสือเรียนมักเปิดกว้างสำหรับครูที่มาจากโรงเรียนมีชื่อเสียงแต่ดิบแคบสำหรับครูทั่ว ๆ ไป ดังนั้น สำหรับผู้ที่ไม่มีโอกาสก็จะหันเหไปสู่อาชีพเสริมอื่นแทน ส่วนอาชีพเสริมประเภทที่สองของครูนั้นเป็นอาชีพเสริมอื่น ๆ เช่น

การทำการค้าส่วนตัวโดยใช้นอกเวลาราชการ หรือการขายสินค้าผ่านส่งเป็นพนักงานขาย ประกันและเป็นพนักงานขายตรงสินค้าอุปโภคบริโภค เป็นต้น จากการที่ครูหันมาทำงานด้านการขายทั้งการแบบลงทุนเองและแบบเป็นพนักงานขายตรงของบริษัทต่าง ๆ นั้น อาจสรุปได้ว่าส่วนใหญ่อาชีพเสริมของครู โดยเฉพาะครูในเมืองจะเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายเป็นส่วนใหญ่

จะว่าไปแล้วการหมุนเงินในรูปแบบการเล่นแชร์และการขายสินค้าต่าง ๆ ทั้งเงินสดและเงินผ่อนนั้นได้ช่วยทำให้บรรยากาศในวันเงินเดือนออกของครูมีชีวิตชีวาเป็นพิเศษ เพราะกิจกรรมทางการเงินทั้งทั้งหมดจะมารวมกันอยู่ในวันนี้เอง จากเงินเดือนถ่ายเทเข้าสภกรณ์เข้าวงแชร์ ผ่อนชำระค่าเสื้อผ้า เครื่องประดับ เครื่องสำอาง ตลอดจนถึงเครื่องใช้ต่าง ๆ บางคนขณะได้รับเงิน ค่าผ่อนงวดสินค้าที่ตนขายก็จ่ายเงินค่าผ่อนงวดสินค้าที่ตนซื้อเหมือนกัน การหมุนเงิน และอาชีพเสริมที่เข้ามาช่วยให้การเงินมีสภาพคล่องยิ่งขึ้นนี้ ส่งผลให้ครูบางคนค่อย ๆ มีฐานะมั่นคงขึ้นมีมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่กับบางคนกลับทำให้หนี้สินที่มีอยู่พอกพูนขึ้นเพราะบริหารรายรับรายจ่ายไม่ดี บางรายจับแพะชนแกะแ่่งแต่ไม่สัมผัสในการควบคุมค่าใช้จ่าย หาได้มาก หมุนเงินเข้ามาอยู่ในมือได้ครั้งละมาก ๆ แต่กลับมีเรื่องที่ใช้เงินมากกว่าหรืออดใจที่จะไปใช้สอยแบบฟุ่มเฟือยไม่ได้ สุดท้ายยังหมุนเงิน หนี้สินยังท่วมตัวมากขึ้น

ดังนั้น การหมุนเวียนจำต้องอาศัยการจัดการที่ดีเข้ามาช่วยจึงจะทำให้ครูสามารถยกระดับมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแบบชั่วคราวซึ่งหลักการหมุนเงินก็คือ ถ้าเป็นการหมุนเงินแบบ ไม่มีอาชีพเสริมรองรับต้องพยายามทำเงินออมให้กองเงยแตกดอกออกผล หลีกเลียงการหมุนเงินออกมาใช้จ่ายแบบฟุ่มเฟือย ซึ่งจะสร้างภาระให้กับตนเองภายหลังและยังคิดเป็นนิสัยอีกด้วย หรือแม้เป็นการหมุนเงินแบบที่มีอาชีพเสริมรองรับ ก็ยังต้องระวังควบคุมให้รายรับอยู่สูงกว่ารายจ่ายอยู่เสมอ มาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่จึงจะสามารถปรับระดับสูงขึ้นไปได้

นอกจากนี้ ทักษิณ ชินวัตร (2541) ได้กล่าวถึง ภาวะความเป็นหนี้ของครูในปัจจุบัน โดยกล่าวว่า ครูตกอยู่ในสถานะเป็นหนี้เงินเดือนเหลือไม่เท่าไร เมื่อเป็นเช่นนี้จึงถามว่าสมองของครูกำลังคิดอะไรจะมีเวลาคิดและทุ่มเทที่จะผลิตบุคลากรของประเทศเพียงใด พร้อมกันนั้นยังได้เรียงลำดับปัญหาของครูจากมากไปหาน้อยว่า

1. ครูเป็นหนี้มากที่สุด ( ยกเว้นเกษตรกร )
2. ปัญหาการเคารพสิทธิมนุษยชน (ทรัพย์สินทางปัญญา)
3. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ ทักษิณ ชินวัตร ยังได้กล่าวถึง อุปสรรค ความสำเร็จ แนวทางแก้ปัญหาของครูว่า อุปสรรคที่ครูเผชิญอยู่ในฐานะที่เป็นบุคลากรสังกัดองค์กร คือ การปลดปล่อยพลังสมองครูยอม ขึ้นอยู่กับผู้นำที่ปลดปล่อยพลังสมองของคนในองค์กรที่มีอยู่และจุดนี้หน้าที่หลักในการแก้ปัญหาต้องอยู่ที่รัฐส่วนแนวทางในการแก้ไขปัญหามาโดยเฉพาะปัญหานี้สินสามารถแก้ไขได้ในปัจจุบัน คือ

1. ชี้ดเวลาในการชำระหนี้ ออกไป ลดเบี้ยลง
2. การหารายได้พิเศษ (รายได้เสริม) ซึ่งควรยึดอาชีพที่มีศักดิ์ศรี
3. การส่งเสริมครูให้ศึกษาหาความรู้คือ การพัฒนาครู
4. ให้กู้เงินเพื่อการศึกษา ขยายการให้การศึกษาฟรีมากขึ้น

ในประเด็นเดียวกัน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2541, หน้า 41) ได้กล่าวถึงค่าตอบแทนของครูและได้เปรียบเทียบอัตราเงินเดือนของครูไทยกับสิงคโปร์ เมื่อเทียบกับผู้พิพากษาอัยการแล้ว เงินเดือนครูสูงกว่า เนื่องจากรัฐบาลสิงคโปร์เชื่อว่า ถ้าครูสอนดีแล้วเรื่องก็ไม่ต้องถึงอัยการและ ผู้พิพากษาส่วนของครูไทยภาครัฐและเอกชนไม่สามารถจัดการศึกษาให้เป็นไปตามสากลใช้บุคลากรทางการศึกษาทั้งครู ผู้บริหารการศึกษาอย่างไรประสิทธิภาพไม่ให้เกิดผลและจ่ายค่าตอบแทนโดยมิเห็นความสำคัญแต่ประการใด ซึ่งให้ครูจำนวนหนึ่งจำเป็นต้องออกไปหาอาชีพเสริมตกเป็นเบี้ยล่างของบรรดาผู้ปกครองถึงตัวนักเรียน และน่ารังเกียจที่สุดคือ บรรดานักการเมืองทั้งหลายต่างเข้ามาขูดรีดเอาผลประโยชน์จากครูไปไม่น้อย ในที่สุดครูจำนวนหนึ่งต้องออกจากวิชาชีพครูไปประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้ดีกว่า บางส่วนซังกะตายในการอบรมสั่งสอนบุตรกุลธิดาลูกชาวบ้าน ทั้งหลายปล่อยให้ไปไปตามยถากรรม และฐานะของตน

ในส่วนของค่าตอบแทนครูเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณากันในหลายประการ ว่าทำอย่างไรเราจึงจะมีครูที่อุดมไปด้วยคุณภาพและคุณธรรมพร้อมจิตวิญญาณครูอย่างแท้จริง ซึ่งตรงนี้ต้องมีการวัดและประเมินครูตลอดเวลานับตั้งแต่มีองค์กรเริ่มแรกที่จะออกไปอนุญาต มีหน่วยงานประเมินคุณภาพของครู และคนพร้อมทั้งใช้ระบบคุณธรรมในการพิจารณาเงินเดือนค่าตอบแทน และตำแหน่งหน้าที่ต่อไป

### งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในหลายกรณี ซึ่งมีทั้งงานวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อ ค่านิยมพฤติกรรมมนุษย์ รวมทั้งผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสู่การเป็นหนี้ ดังเช่น

ไชยรัตน์ โครบล (2536) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมของข้าราชการกับภาระสินเชื่อธนาคาร กรณีศึกษาสินเชื่อ “ กรุงไทยธนวัฏ ” จังหวัดเชียงใหม่ ผลของการวิจัยพบว่า คนไทยเรามากจะมีค่านิยมในคุณค่าของการเรียนสูงๆ “เพื่อรับราชการเป็นใหญ่เป็นโต มียศฐาบรรดาศักดิ์” ดังนั้น สังคมราชการจึงเป็นสังคมที่ใหญ่มากในประเทศไทย เป็นสังคมที่มีการยอมรับว่ามีเกียรติและจากแนวคิดของบุคคลทั่วไปมีความรู้สึกว่าเป็นสายงานอาชีพในการรับราชการมีความมั่นคงและมีหลักประกันในชีวิตการทำงาน เมื่อเข้ารับราชการแล้วจะมีความก้าวหน้าเลื่อนขั้นเงินเดือนประจำปีทุกปีเรื่อยไป จนกระทั่งครบเกษียณอายุ เมื่อพ้นสภาพข้าราชการประจำไปแล้วก็ยังเป็นข้าราชการบำนาญ

ดังนั้นบุคคลส่วนใหญ่จึงมุ่งที่จะให้ลูกหลานเข้ารับราชการเพื่อประกันความมั่นคงของชีวิต แต่เนื่องจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจในปัจจุบันของประเทศไทยผันแปรไปอย่างรวดเร็ว อัตราเงินเดือนขั้นต่ำของข้าราชการยังต่ำกว่าค่าจ้างขั้นต่ำของกรรมกรจึงส่งผลให้สถานะทางการเงินของข้าราชการประสบปัญหา กล่าวคือ หนี้รายจ่ายมากกว่ารายได้ ทำให้เกิดหนี้สินล้นพ้นตัว

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ( 2541, หน้า 100-101 ) ได้ศึกษากรณี “ครูกับหนี้ที่ชายขอบของระบบราชการ” พบว่า ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมกำลังดำเนินอยู่ในขณะนั้นเกิดจากการสร้างความต้องการเทียม เพื่อผลักดันให้ทุกคนต้องการบริโภคอย่างบ้าคลั่ง เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เช่น การสร้างแรงจูงใจ การโฆษณาที่ทำให้คนจับจ่ายใช้สอยเพื่อประโยชน์ทางด้านอื่น ๆ มากกว่าจะคำนึงถึงคุณค่า และความจำเป็นที่แท้จริง เศรษฐีสยาม (2540, หน้า 10 –11) ได้ศึกษาเกี่ยวกับลัทธิบริโภคนิยมกับชุมชนว่า การบริโภคมิใช่เพียงการบริโภคที่แสดงสัญลักษณ์ทางสังคม เช่น นักรถเบนซ์เพื่อแสดงว่าตนร่ำรวย ฟังเพลงฝรั่งเพื่อความทันสมัย ความหัวสูง เรียนปริญญาโทเพื่อให้ได้ปริญญาบัตรมาแสดงฐานะทางสังคมไม่ใช่เพื่อแสวงหาความรู้เพียงอย่างเดียว การบริโภคไม่ใช่จำกัดเฉพาะการกิน การใช้สินค้าที่จับต้องได้เท่านั้นแต่ยังหมายรวมไปถึงการใช้อารมณ์เพื่อความบันเทิง เช่น ดูหนัง ฟังเพลง การท่องเที่ยว การหาความสำราญจากแหล่งเรีงรมย์ รวมไปถึงการเสพกามก็จะเป็นการบริโภคทั้งสิ้น

ประเวศ วะสี (2541) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา “ยกเครื่องเรื่องปัญหาทางรอดจากความหายนะ” ได้กล่าวว่า สังคมไทยปัจจุบันเป็นสังคมที่ใหญ่ที่เชื่อมโยงกับโลกอย่างสลับซับซ้อนในทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจการเงิน ข้อมูลข่าวสาร วัฒนธรรม และการเมืองจึงทำให้สังคมไทยกำลังเผชิญกับสภาวะการณ์ใหม่ ๆ และปัญหาใหม่ ๆ ที่เราไม่คุ้นเคยมาก่อนจนกลายเป็นสภาพวิกฤตที่กำลังเกิดขึ้นกับสังคมไทยที่เป็นเช่นนี้เพราะสังคมไทยมีความอ่อนแอภายใน การถูกรอบงำจากโครงสร้างทางสังคม เช่น โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอำนาจกับผู้ไม่มีอำนาจ เป็นต้น

นิพนธ์ ไชยพงศ์ (2526, หน้า 32-33) ได้ศึกษาเรื่อง หน้าที่ของครูกับภาวะหนี้สินที่ไม่มีวันหมด พบว่า ครูมีหนี้สินสูงกว่าข้าราชการอื่นมีสาเหตุใหญ่ 3 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง จากทางสังคม ได้แก่ระบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา ดังที่ประชาชนส่วนใหญ่กำลังประสบอยู่ ยังเป็นข้าราชการที่มีรายได้ทางเดียว หากไม่ร่ำรวยดั้งเดิมมาก่อนก็ยากที่จะพ้นตัวได้หากไม่โกงกิน บางคนพ่อแม่สร้างหนี้สินมาแล้วตั้งแต่เรียนหนังสือ เรียนจบแล้วกว่าจะได้เป็นครูก็โดนรีดอีกที เป็นครูแล้วก็ต้องใช้นี้เขาไม่มีวันสิ้นสุด

ประการที่สอง จากสาเหตุส่วนตัว ซึ่งเกิดจากความต้องการปัจจัย 4 เป็นพื้นฐาน บางคนต้องรับผิดชอบหลายชีวิตในครอบครัว จะมีบ้างที่เกินความพอดี แต่อย่างเดียวนี้อรณัฏฐาภรณ์ วิทย์ และ ที.วี. จะพูดว่าเป็นสิ่งฟุ่มเฟือยไม่ได้อีกแล้ว เพราะเป็นสิ่งจำเป็นในการเรียนการสอน หรือจะพูดว่าเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาอย่างหนึ่งคงไม่ผิด

ประการที่สาม เกิดจากผู้บังคับบัญชา ซึ่งควรติดตามและจับตามดู เพราะเป็นเรื่องที่หนีไม่พ้น และได้กลายเป็นประเพณีไปแล้ว เช่น งานประจำปี หรืองานประเพณีที่จัดขึ้น แล้วจะต้องมีเด็กเข้าไปร่วมด้วยทุกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการรำ การประกวด การแข่งขันต่างๆ ก็ตาม มีเฉพาะเด็กไม่เป็นไร แต่สิ่งที่คู่กันคือครูนั่นเอง การจัดกิจกรรมเป็นสิ่งที่ดี แต่งบประมาณการฝึกซ้อมอุปกรณ์ และพาหนะรับส่งซึ่งหนีไม่พ้นภาระหน้าที่ของครู นี่คือนิสัยที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

ต่อมาคือ การแข่งขันกีฬาและกรีฑาประจำปี ที่ถือว่าการแพ้ชนะเป็นเรื่องสำคัญ เป็นเรื่องของศักดิ์ศรีที่ยอมกันไม่ได้ การจัดส่วนใหญ่ก็ไม่ได้คำนึงถึงหลักสูตร นักเรียน นักกีฬา ครูจึงต้องเข้าค่ายเป็นเดือน ต้องฝึกเอาเป็นเอาตาย บางคนก็เริ่มเสื่อมสอกลโกงให้กับนักเรียนบ้าง บางแห่งจัดกีฬามารathonตลอดปี จนกีฬานาน้ำวิชาการไปก็มี จัดใหญ่เท่าใดต้องลงทุนมากขึ้นเท่านั้น งบประมาณเอามาจากไหน ก็ต้องรีดเอาจากครูนั่นเอง เพราะการไปหาเงินจากช่องทางอื่นๆ อ้างว่ายาก ไม่ถนัดและเหนื่อย ดังนั้นจึงต้องขอจากครู คนละ 2-3 เปอร์เซ็นต์ของเงินเดือน หรือขอจากครูที่ได้ตกเบิก 2 ขั้นบ้าง การแข่งขันกีฬาภายในโรงเรียน (กีฬาสี) เลิกไปไม่สนุก ต้องส่งระดับกลุ่มโรงเรียน ระดับอำเภอ และระดับจังหวัดอีกยิ่งดี การแข่งขัน

ต้องใช้เวลาอย่างน้อย 3 วัน แต่ครั้งใช้เงินเป็นหมื่นๆ ผลที่ได้รับคือถ้วยรางวัลหรือเหรียญรางวัลมาตั้งโชว์ นั่นคือความภาคภูมิใจที่ได้รับ มีข้าราชการหน่วยงานใดบ้างที่ใช้งบประมาณอย่างครู

นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีกิจกรรมที่ครูจะต้องรับผิดชอบอีก เช่น งานวันเด็กแห่งชาติ วันครู วันประณตศึกษา และกิจกรรมท้องถิ่น(ภาษีสังคม) ที่ทั้งครูและชาวบ้านร่วมกันจัดอีกปีละหลาย ๆ ครั้งจึงเห็นได้ว่าความยากจน และหนี้สินของครูส่วนใหญ่ไม่ได้เกี่ยวกับความฟุ่มเฟือย กินเหล้าเข้าบาร์หรือมั่วสุมอบายมุขแต่เพียงอย่างเดียว ดังที่มักมีการกล่าวอ้างและผู้บังคับบัญชาจะปิดความรับผิดชอบไม่ได้เช่นกันที่ตนเองทำให้ครูเป็นหนี้ เพราะการหาเงินเข้าโรงเรียนโดยการจัดงานการกุศลที่ดี การเลี้ยงรับส่ง การเลื่อนตำแหน่งและการย้ายที่ดีล้วนเป็นการสนับสนุนการเรียไรทั้งสิ้น ดังนั้นการที่ครูมีหนี้สินถึง 80 กว่าเปอร์เซ็นต์ จึงเป็นเรื่องที่ตรงกับข้อเท็จจริง และการที่ครูยังสามารถปฏิบัติหน้าที่อยู่ได้ เพราะส่วนหนึ่งยังศรัทธาในอาชีพ อีกส่วนหนึ่งยังหาทางออกที่ดีกว่านี้ไม่ได้

### กรอบความคิดในการวิจัย

ครู เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องจากสังคมว่า เป็นปูชนียบุคคลเป็นผู้เสียสละอดทน เป็นผู้นำทางด้านสังคม บทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบ คือ การพัฒนาสังคมต่อไปทั้งปัจจุบันและอนาคตจึงดูเหมือนว่าภาระหน้าที่ของครูนั้นยิ่งใหญ่หนัก เมื่อพิจารณาถึงค่าตอบแทนหรือรายได้จากอาชีพครูก็จะดูไม่มากหรือน้อยถ้าไม่เปรียบเทียบกับอาชีพอื่น ๆ แต่ถ้านำไปเปรียบเทียบกับอาชีพอื่น ๆ ที่มีระดับการศึกษาเท่าเทียมกัน อาทิเช่น แพทย์ พยาบาล ทหาร ตำรวจ หรือนักธุรกิจ จะเห็นได้ว่าครูมีรายได้ต่ำกว่ากลุ่มอาชีพดังกล่าว ทั้งนี้เพราะกลุ่มอาชีพเหล่านั้นนอกจากจะได้รับเงินเดือนประจำแล้ว ยังมีค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าเช่าแวร และค่าตอบแทนอื่น ๆ รวมทั้งการหารายได้พิเศษนอกเวลา ในทางตรงกันข้าม ครูมีรายได้สุทธิเพียงอย่างเดียว คือ เงินเดือนประจำเท่านั้น นอกจากครูบางคนที่ทำผลงานทางวิชาการเพื่อขอเลื่อนตำแหน่งเป็นอาจารย์ 3 ระดับ 8 จึงจะได้เงินเพิ่มค่าตำแหน่ง แต่ก็มีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับจำนวนครูทั้งหมด

ถึงแม้ว่ารายได้ของครูจะไม่มากนัก แต่ถ้าครูใช้ชีวิตและใช้จ่ายอย่างพอตัว ก็น่าที่จะครองชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ไม่ถึงกับร่ำรวยหรือขาดแคลน ชีวิตของตนเองและครอบครัวน่าจะมีความสุขตามอัธยาศัย แต่กระแสของความเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้านของประเทศไทย ทั้งด้านสังคมที่กว้างใหญ่ซับซ้อน ด้านเศรษฐกิจที่อยู่ในภาวะฝืดเคือง สินค้าอุปโภคบริโภคที่มีราคาแพงขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่รายได้ยังคงที่ ทางด้านการเมืองที่เต็มไปด้วยความผันผวนไม่แน่นอน เปลี่ยนรัฐบาลใหม่ก็เปลี่ยนนโยบายใหม่ การติดต่อสื่อสารที่ใช้

เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นไปอย่างรวดเร็วและกระจายเข้าถึงทุกซอกมุมของประเทศไทย รวมไปถึงความเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม ค่านิยมและความเชื่อที่มีอย่างหลากหลายและหลากหลายความคิด จึงทำให้ทั้งสังคมเมืองและสังคมชนบทถูกกระทบต่อกระแสความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากอิทธิพลของการติดต่อสื่อสาร และการรับส่งข่าวสารข้อมูลในปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้กลุ่มคนที่ประกอบอาชีพครูจำนวนมากนับแสนคนที่กระจายอยู่ทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล ทุกอำเภอ ทุกจังหวัดและทุกภาคของประเทศไทยถูกกระทบกับกระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ กระแสการบริโภคนิยม อิทธิพลของการโฆษณา ข้อมูลข่าวสารในยุคโลกไร้พรมแดน ยังมีส่วนเข้าไปกระทบและอาจรบกวนทางความคิด ทำให้ครูเกิดค่านิยมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี มีคุณค่า มีประโยชน์ แล้วรับมาปฏิบัติ และกระทำตาม เช่น เมื่อเห็นโฆษณารถยนต์รุ่นใหม่ โฉมใหม่ เกิดความอยากได้ การโฆษณาลดกระหน่ำสินค้าของห้างร้านต่างๆ ทำให้ครูเกิดคิดใจในโฆษณา แล้วไปซื้อสินค้ามากักตุนครั้งละมากๆ ซึ่งในเวลานั้นอาจไม่มีเงินสดติดตัว ก็ต้องใช้วิธีกู้ยืมเงินมาซื้อเพื่อสนองความต้องการของตนเอง

จากที่กล่าวมานั้น เป็นเพียงสาเหตุหนึ่งในหลาย ๆ สาเหตุที่ทำให้ข้าราชการครูจำนวนไม่น้อยต้องเป็นหนี้สิน และต้องพยายามแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ บางกลุ่มต้องหาอาชีพเสริมตามความรู้ที่ได้เรียนมา บางกลุ่มได้ร่วมลงทุนค้าขายกับญาติพี่น้อง กลุ่มเพื่อน การสมัครเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าขายตรง การทำสวน บางกลุ่มแก้ปัญหาโดยวิธีกู้ยืมเงินจากแหล่งหนึ่งไปชดใช้อีกแหล่งหนึ่ง ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าว ได้ตอบสนองความต้องการของตนเอง ทั้งที่จำเป็น และไม่จำเป็น ทำให้เกิดการเป็นหนี้สินในวงเงินที่มาก ใช้เวลาผ่อนชำระยาวนานจนทำให้เกิดเป็นความทุกข์ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องด้วยเหมือนกัน